

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Malin Bogren

Ord mot ord

- en granskning av bevisvärdering vid våldtäktsmål

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Lotta Maunsbach

Termin: HT 2013

Innehåll

SUMMARY	1	
SAMMANFATTNING	3	
FÖRORD	4	
FÖRKORTNINGAR	5	
1 INLEDNING	6	
1.1 Introduktion		6
1.2 Syfte och frågeställningar		6
1.3 Avgränsningar		7
1.4 Metod, material och forskningsläge		7
1.5 Disposition		9
2 SVENSK RÄTT	10	
2.1 Processrätt om bevisning		10
2.1.1 Grundläggande principer		10
2.1.2 Beviskrav		11
2.1.3 Fri bevisföring och fri bevisvärdering		12
2.2 Särskilt om bevisning vid våldtäkt		13
2.3 Bevisvärdering i teorin		14
2.4 Utsageanalyser i teorin		15
2.5 Utsageanalys i praxis		19
2.5.1 B515-12		19
2.5.1.1 Bakgrund och bevisning		19
2.5.1.2 Domstolarnas utsageanalys		19
2.5.1.3 Jämförelse med forskning.		20
2.5.2 B4183-11		23
2.5.2.1 Bakgrund och bevisning		23
2.5.2.2 Domstolarnas utsageanalys		24
2.5.2.3 Jämförelse med forskning		25
3 ENGELSK RÄTT	27	
3.1 Processrätt		27
3.1.1 Allmän processrätt och bevisning		27
3.1.2 Särskilt om våldtäkt		29

3.2 Förhör av målsäganden	30
4 ANALYS OCH SLUTSATS	32
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	37
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	39

Summary

When an indictment, more or less, depends on the complainant's testimony, as it often is in the case of rape when the evidence relates to the issue of consent or mens rea, it is up to the court to evaluate the testimony and decide whether or not it meets the standard of proof. The purpose of this paper is to examine and analyse how that evaluation should be performed and how it is currently performed in practice. English law is used to examine an alternative course of action as an inspiration for further analysis of the Swedish law. Psychology and evidence evaluation models are not covered in depth, only as much as is needed for the comprehension of the evaluation of evidence. The treatment of English law effects the central aspects of procedural law, and to some degree their regulation of rape, which is relevant for the evaluation of evidence. I applied a traditional legal method, using mainly doctrine. I used two court cases to examine the analyses of testimonies where criterias of content are compared with research.

Swedish procedural law must meet the requirements of ECHR and EU for a fair trial which i.a. contends that the accused is presumed to be innocent. The trial is based on i.a. the principles of immediacy, orality and concentration to assure a good foundation for the judgement. The standard of proof requires that guilt should be proved beyond reasonable doubt, which is similar in English law. Swedish law applies free submission and free evaluation of evidence with some possibility to reject evidence. Doubtful evidence should instead be given a lower value. The courts evaluation must be objective and motivated in the findings of the court and may not be an overall assesment. Despite the demands of objectivity some subjectivity has been acknowledged in doctrine and I think that subjectivity, which is to some extent unavoidable, should be brought into the light through more detailed reasoning to enable critique and examination and also force the judges to reexamine their decision in detail.

The court has no legal guidance for their evaluation of evidene, but some instructions can be interpreted from the code of procedure. Certain models for evaluation exists in doctrine, but is not proven to be practised. The courts should make use of hypothetical exculpatory alternatives in their evaluation. Judges use their general experience in their assessment which often contends stereotypical prejudices.

Analyses of testimonies consists of a credibility assessment, attributable to the person, and a reliability assesment, relating to the information contained in the testimony. Thereby content criterias are used, which seems to be relatively uniform in the courts such as constancy and the amount of details to determine the veracity of the testimony. This analysis should take into account the inaccuracies of i.a. perception and memory, and the judges should be mindful of their own stereotypes in the interpretation of the testimony. The interpretation of the testimony should also be systematic. The courts seem to use the criterias mechanically and without deeper analysis.

England has an adversarial court procedure and apply legal evidence where evidence of i.a. bad character and previous sexual experience as a general rule is prohibited. In England the evaluation of evidence is performed by a jury on instructions of the judge, and the verdict of the jury is not documented.

Sammanfattning

När åtal mer eller mindre enbart vilar på målsägandens utsaga, vilket är vanligt vid våldtäktsfall där bevisningen ofta hänförs till uttryck för bristande samtycke eller bristande uppsåt, är det domstolens ansvar att värdera utsagan och avgöra om den uppfyller beviskravet. Syftet med uppsatsen är att granska och analysera hur denna värdering bör utföras samt hur den går till i praktiken. Engelsk rätt används för att granska ett alternativt tillvägagångssätt för inspiration till vidare analys av den svenska rätten. Psykologi och bevisvärderingsmodeller behandlas inte ingående, utan används i den mån som är behövligt för att förstå bevisvärderingen. Behandlingen av den engelska rätten berör de centrala delarna av processrätten, och i viss mån våldtäktslagstiftningen, som är relevanta för bevisvärderingen. Till min hjälp har jag tillämpat traditionell juridisk metod och då främst doktrin. Två rättsfall har används för granskning av utsageanalyser där realitetskriterier jämförs med forskning.

Svensk processrätt måste uppfylla EKMR:s och EU:s krav på en rättvis rättegång som bl.a. innebär att den tilltalade presumeras vara oskyldig. Rättsprocessen utgår ifrån bl.a. omedelbarhetsprincipen, muntlighetsprincipen och koncentrationsprincipen för att skapa bra beslutsunderlag. Beviskravet är att åtalet ska vara styrkt bortom rimligt tvivel, vilket är liknande i engelsk rätt. I svensk rätt tillämpas fri bevisföring och fri bevisprövning, med viss möjlighet att avvisa bevisning. Tvivelaktig bevisning ges istället ett lågt bevisvärde. Domstolarnas värdering måste vara objektivt grundad och motiveras i domstolarna samt får ej vara en helhetsbedömning. Trots krav på objektivitet har viss subjektivitet medgetts i doktrin och jag anser att subjektiviteten, som i viss mån är oundviklig, bör föras fram i ljuset genom utförligare domskäl så att den kan kritiseras och granskas samt att domarna då tvingas rannsaka sina skäl grundligare.

Vid bevisvärdering finns ingen legal ledning, men vissa instruktioner kan utrönas i rättegångsbalken. Det finns modeller i doktrin, men det är inte bevisat att de används. Domstolen bör använda hypotetiska friande alternativ vid värderingen. Domarna använder allmänna erfarenhetssatser i sin bedömning vilka kan innehålla stereotypiska fördomar.

Utsageanalyser består av en trovärdighetsbedömning, hänförlig till person, och en tillförlitlighetsbedömning, hänförlig till uppgifterna i utsagan. Därvid används realitetskriterier som är relativt enhetliga i praxis såsom konstans och detaljrikedom för att avgöra utsagans sanningsenlighet. Vid denna analys bör domstolen ta hänsyn till felaktigheter i bl.a. perception och minne, samt vara uppmärksam på egna stereotyper vid tolkning av utsagan. Tolkningsen bör även göras systematiskt. Domstolarna verkar dock använda kriterierna schablonmässigt och utan djupare analys.

England har ett kontradiktoriskt domstolsförfarande och använder sig av legal bevisföring där bevisning om ex. dålig karaktär och tidigare sexuell erfarenhet som huvudregel är otillåten. De har en jury som utför bevisvärderingen på instruktioner av domaren, och juryns motivering dokumenteras inte i domskäl.

Förord

Under hösten avgjordes ett gruppvåldtäktsmål i Solna hovrätt, B-6426-13, vilket fick väldigt mycket uppmärksamhet i media. Det som upprörde många var att hovrätten verkade kräva för mycket av målsäganden för att kunna avkunna en fällande dom. När jag läste fallet blev jag väldigt intresserad av domstolens utsageanalys och av hur domstolen går till väga i liknande fall när de avgör vilken berättelse de ska fästa störst avseende vid när bevisningen till stor del består av den tilltalades och målsägandens beskrivningar om vad som hänt. Många liv påverkas av domen oavsett åt vilket håll den hade fallit och det fascinerar mig hur domstolen bär sig åt för att uppfylla beviskraven när ord står mot ord.

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
EKMR	Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FEUF	Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
SKL	Statens kriminaltekniska laboratorium
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Introduktion

I en process står flera intressen mot varandra. I en brottmålsprocess ställs intressekonflikterna på sin spets då rättstryggheten genom lagföring av brott ställs emot rättssäkerheten. Det fruktansvärda i att domstolarna skulle döma en oskyldig har gett upphov till ett högt beviskrav och det som i vardagsmun kallas ”hellre fria än fälla”. I vissa fall är det ett lätt krav att uppfylla genom teknisk bevisning och flera samstämmiga och oberoende vittnesmål, men i många fall är den enda bevisningen målsägandens utsaga som ställs emot den tilltalades utsaga. Ord mot ord. Detta är ofta fallet vid sexualbrott.

Tolkar man beviskravet för långtgående skulle en fällande dom vara utesluten, men då skulle samtidigt lagstiftningen bli tandlös och samhället skyddslöst i vissa situationer.

Hur går då en bevisvärdering till vid en situation där ord står mot ord? Hur går man till väga för att minska subjektiviteten och därmed försäkra principen om likhet inför lagen? Finns det en risk att domstolen tenderar att döma efter en subjektiv känsla grundat på fördomar och diskriminering? Hur löser England, ett common-law land, problematiken med utsageanalyser?

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att, genom ett kritiskt perspektiv, granska och analysera vilka faktorer som domstolarna använder *i praktiken* vid en bevisvärdering för att fastställa skuldfrågan i ett våldtäktsmål. Samt att studera hur frågan hanteras i engelsk rätt, som inspiration för alternativt tillvägagångssätt.

Till min hjälp har jag använt mig av följande frågeställningar:

- Vilka allmänna processrättsliga regler spelar in vid bevisvärderingen av en utsaga?

- Hur *bör* en bevisvärdering av en utsaga gå till och vilka problem uppstår?
- Hur går bevisvärdering av utsagor till *i praktiken*?
- Hur hanterar man bevisvärdering av utsagor i engelsk rätt?

1.3 Avgränsningar

Jag har valt att avgränsa beskrivningen av processrätten till vad som är relevant för domarnas bevisvärdering av ord mot ord i skuldfrågan vid våldtäkt. Därmed har jag inte gått in på parternas bevisföring i vidare mening. I doktrinen finns även flertalet teorier och metoder för en bevisvärdering, men eftersom domstolen inte behöver fästa avseende till dessa har jag valt att inte beröra dessa närmare, utan istället fokusera på vad domstolen ska ta hänsyn till och hur de faktiskt går tillväga.

Det finns omfattande material om det psykologiska perspektivet på värdering av en utsaga. Detta har jag valt att inte fördjupa mig nämnvärt i, framförallt därför att jag har valt att hålla mig till det juridiska perspektivet, mer än att beskriva problematiken.

Vid en genomgång av den engelska rätten har jag avgränsat mig avsevärt, då deras reglering av exempelvis tillåtlighet av bevis är mycket omfattande. Då syftet med den engelska rätten i mitt arbete är att använda den som inspiration, har jag begränsat materialet framförallt till det som utgör intressanta skillnader eller likheter med den svenska rätten. Utöver detta finns viss ytterligare information för att skapa kontext och sammanhang för den engelska rätten i ämnet.

1.4 Metod, material och forskningsläge

Jag har använt mig av en traditionell juridisk metod, genom att studera lagtext, förarbeten, rättsfall och doktrin. På grund av ämnets natur och mitt angreppssätt för ämnet har jag framförallt använt mig av rättsfall och doktrin för att beskriva och redogöra för utgångspunkter och tillvägagångssätt vid bevisvärdering samt kritik. Därefter genomför jag en rättsfallsanalys där jag plockar ut domstolens kriterier för att bedöma en

utsaga. Dessa kriterier jämför jag sedan med vad den psykologiska forskningen anser om kriteriernas relevans för att avgöra sanningshalten i en utsaga. Jag har använt mig av ett kritiskt perspektiv och

Det finns en del material på området som är något äldre, exempelvis har jag använt mig av Torkel Gregows artikel skriven 1996. Trots att den skrevs för nästan tjugo år sedan kommenteras den dock fortfarande i nyare doktrin vilket gjorde att jag bedömde att den har ett värde inom ämnet än idag. En del av materialet är skrivet för ett tiotal år sedan och värderingar och synsätt angående relevanta aspekter inom sexualbrott förändras över tid. Därför har jag valt att använda mig av så nya rättsfall som möjligt vid min rättsfallsanalys för att därmed ge en extra kontroll av att materialet fortfarande har relevans. Ett annat kriterium för valet av rättsfall att analysera har varit att det ska vara en så renodlad ord-mot-ord-situation som möjligt.

Vid studierna av den engelska rätten har jag i princip använt enbart av doktrin för att orientera mig i gällande rätt. Då jag har studerat flera böcker av välkända engelska jurister som är relativt samstämmiga på de centrala delar jag har använt mig av i mitt arbete tillsammans med rättsakter känner jag mig säker på informationen. Eftersom juryns överläggningar i rättegångar inte dokumenteras har jag inte kunnat göra en komparation i det avseendet med svensk rätt. Istället har jag studerat den ingående reglering av det bevismaterial som juryn har att utgå ifrån, samt processrätten i övrigt som kan ha betydelse för juryns beslut. Arbetet leder därmed inte till en rättmätig komparation mellan de två rättssystemen ifråga, utan den engelska rätten används som ett exempel på ett annat tillvägagångssätt samt som inspiration för kritik och analys av det svenska rättssystemet.

Bevisvärdering är ett ämne som diskuteras mycket i doktrin både inom psykologin och inom juridiken samt tvärvetenskapligt. Däremot finns det inte några givna svar på problematiken eftersom det är ett komplext ämne utan några fasta regler.

1.5 Disposition

Uppsatsen inleds med att beskriva den bakomliggande processrätten som har betydelse för en bevisvärdering av utsagor för att därefter gå in mer på den specifika problematiken som våldtäktsfall kan medföra. Uppsatsen behandlar sedan bevisvärderingen mer ingående för att sedan granska själva utsageanalysen vid en bevisvärdering. Sedan kommer en analys av bevisvärderingen av två rättsfall där utsageanalysen fått stor betydelse för fallet. Uppsatsen är på så sätt uppbyggd på ett avsmalnande vis, där en överblick först ges över den relevanta processrätten och smalnar av till bevisvärdering och slutligen bevisvärdering av utsagor och två exempel på praktisk tillämpning. Till sist kommer en redogörelse för engelsk processrätt angående bevisning vid våldtäkt, innan uppsatsen avslutas med analys och slutsats.

2 Svensk rätt

2.1 Processrätt om bevisning

2.1.1 Grundläggande principer

Det finns ett antal grundläggande principer som ska följas i ett brottmål, som förutom stadgande i svensk lag, är till följd av att Sverige måste uppfylla kraven på en rättvis rättegång enligt art. 6 EKMR och art. 47 i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna. Några av de mest fundamentala principerna anses vara omedelbarhetsprincipen, muntlighetsprincipen och koncentrationsprincipen, vilka genomsyrar många av de övriga principerna.¹ Dessa innebär att målet endast ska avgöras på det som framkommit under huvudförhandling, att huvudförhandlingen ska genomföras muntligt och att den ska utföras så koncentrerat som möjligt.² De tre principerna underlättar vid en bevisvärdering då det är lättare för domarna att få ett fullgott beslutsunderlag och få en överblick av målet.³

Den tilltalade ska enligt kontradiktionsprincipen få möjlighet att bemöta påståenden och bevisning, och enligt likställdhetsprincipen får domstolen inte genom processreglerna gynna den ena parten på den andra partens bekostnad. I art. 6.2 EKMR uppställs en oskyldighetspresumtion vilket innebär att den tilltalade ska anses oskyldig fram till dess att dennes skuld är fastställd.⁴ Detta innebär att åklagaren har bevisbörda och befinner sig således i uppförbacke jämfört med den tilltalade som inte behöver bevisa sin oskuld. Oskyldighetspresumtionen har också betydelse för bevisvärdering av utsagor eftersom det inte krävs att den tilltalade talar sanning, medan det i praktiken, indirekt, ställs ett sådant krav på målsäganden.⁵

Ett undantag från omedelbarhetsprincipen är domstolens möjlighet att använda sig av kunskap som är allmänt känd eller av egna s.k.

¹ Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål* (2007) s. 26-27.

² 30 kap. 2 § RB, 46 kap. 5 § RB.

³ Schelin (2007) s. 26.

⁴ Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, Heuman, Lars, *Rättegång fjärde häftet* (2009) s. 150.

⁵ Gregow, Torkel, SvJT 1996 s. 516.

erfarenhetssatser som härrör från allmänbildning och livserfarenhet.⁶

Undantaget kan leda till svåra gränsdragningar om vad som anses vara allmänt känt och vilka erfarenhetssatser som domaren kan använda utan annat stöd i målet, speciellt med hänsyn till kontradiktionsprincipen.⁷

2.1.2 Beviskrav

Beviskravet för brottmål är att gärningsbeskrivningen ska vara styrkt. Vad detta innebär har definierats olika i båda litteraturen och praxis, men torde kunna beskrivas som att det ska vara bevisat bortom rimligt tvivel.⁸ I ordet ”rimligt” finns en möjlighet för domstolen att avfärda visst tvivel som irrationellt och abstrakt genom en relativ bedömning utifrån det enskilda fallet.⁹ Enligt Christian Diesen, docent vid Stockholms universitet, hänger den relativa bedömningen ihop med domstolens utredningskrav ”såsom fallets beskaffenhet kräver”¹⁰ vilket beror på brottets typ, den tilltalades inställning till åtalet o.dyl. Diesen är noga med att påpeka att skillnader i vad som utgör tillräcklig bevisning ligger i det relativa utredningskravet och inte i att beviskravet varierar för olika brott.¹¹ Justitierådet Gregow har uttryckt det så att det ”praktiskt sett ska framstå som uteslutet att den åtalade är oskyldig”¹², och han menar att visst tvivel är ofrånkomligt men att det inte är rimligt att ta allt tvivel i beräkning. F.d. Justitiekansler Göran Lambertz använder sig av brittiska Lord Dennings definition: ”det är visserligen möjligt men det är inte det minsta troligt”¹³. Diesen menar att beviskravet är uppnått om ”det efter utredning saknas konkreta omständigheter att hänföra till [...] friande alternativ”¹⁴. Rätten kan ogilla åtalet om den anser att ett friande alternativ inte är tillräckligt utrett.

⁶ SOU 1938:44 s. 378-379; 35 kap. 2 § RB.

⁷ Mellqvist, Mikael, SvJT 2013 s. 755.

⁸ Ekelöf, Edelstam, Heuman (2009) s. 152.

⁹ Ekelöf, Edelstam, Heuman (2009) s. 153; Diesen, Christian, JT 1996-97 s. 526.

¹⁰ 43 kap. 4 § 2 st. RB.

¹¹ Diesen, Christian, JT 1996-97 s. 526-527.

¹² cit. Gregow, Torkel, SvJT 1996 s. 510.

¹³ cit. Lambertz, Göran, SvJT 2009 s. 3 med hänvisningar.

¹⁴ cit. Diesen, Christian, JT 1999-00 s. 299.

2.1.3 Fri bevisföring och fri bevisvärdering

I brottmål finns, till skillnad från tvistemål, inga preklusionsregler för bevisning.¹⁵ Domstolens möjlighet att avvisa bevisning är restriktiv till följd av principen om fri bevisföring.¹⁶ I 35 kap. 7 § RB anges att domstolen får avvisa onödig bevisning om det är uppenbart att den inte skulle ha någon verkan eller om bevisningen är onödigt kostsam eller onödigt krävande. Tillämpningen av paragrafen är i brottmål oerhört restriktiv bl.a. till följd av kraven på en rättvis rättegång.¹⁷ Om bevisning har tagits fram i strid mot processuella regler är det tillåtet att använda dem i en rättegång och domstolen måste beakta det, men det kan påverka bevisvärderingen.¹⁸ Något som har varit kontroversiellt är att HD har tillåtit s.k. karaktärsbevisning, det vill säga vittnen som vittnar om en parts eller vittnes karaktär för att påverka domstolens bevisvärdering.¹⁹ Detta har av vissa jurister ansetts kunna öppna upp för smutskastning.²⁰ Domstolen har enligt NJA II 1943 s. 451 dock möjlighet att avvisa bevisning om det endast har ett ”chikanöst syfte”, med vilket avses att det används för att förnedra en person.

Vid ett vittnesförhör kan rätten även avvisa frågor som är irrelevanta, förvirrande eller otillbörliga.²¹ Under ett vittnesförhör är det vanligt med s.k. ledande frågor vilka inbjuder den förhörde att avge ett visst svar. Att sådana frågor har en betydelse för utsagan är konstaterat, därför är de inte tillåtna under huvudförhöret utan endast under motförhöret, trots det är det inte alltid de avvisas under huvudförhöret. Svar på ledande frågor bör ges ett lågt bevisvärde, vilket i sig kan vara en förlust för bevisningen, men risken är också att de trots allt ges ett högre bevisvärde än de borde eller att svaren får betydelse vid trovärdighetsbedömningen.²²

¹⁵ Jmf. 42 kap. 15-15a §§ RB.

¹⁶ 35 kap. 1 § RB.

¹⁷ Ekelöf, Edelstam, Heuman (2009) s. 38; NJA 2007 s. 547; Diesen, Christian, JT 2008-09 s. 91.

¹⁸ Ekelöf, Edelstam, Heuman (2009) s. 37-38.

¹⁹ Ekelöf, Edelstam, Heuman (2009) s. 38; Diesen, Christian, JT 2008-09 s. 91; NJA 2007 s. 547.

²⁰ Ekelöf, Edelstam, Heuman (2009) s. 38; Diesen, Christian, JT 2008-09 s. 91.

²¹ 36 kap. 17 § 5 st. RB.

²² Schelin (2007) s. 71-72.

Domstolen är fri att värdera den bevisning som framkommit i målet enligt 35 kap. 1 § RB och därmed finns inga legala regler för dem att följa angående vilket värde som ska fästas vid ett bevis.²³ Däremot måste deras värdering vara objektivt grundad utifrån en värdering av varje bevis för sig och får alltså inte utgå ifrån en helhetsbedömning av målet.²⁴ De får heller inte bortse från bevis utan endast ge dem ett lägre bevisvärde. Det är först efter en värdering av alla bevis som en prövning görs av huruvida de tillsammans uppfyller beviskravet för en fällande dom. I förarbetena anges att värderingens objektiva skäl ska kunna förstås av andra förstående personer och får alltså inte grundas på en personlig övertygelse.²⁵ En motivering av bevisvärderingen ska anges i domskälen, vilket möjliggör en kontroll, ger parterna en förklaring samt underlättar vid en eventuell överklagan.²⁶

2.2 Särskilt om bevisning vid våldtäkt

Våldtäktsfall vållar ofta problem för domstolarna vid bevisvärderingen eftersom det ofta rör sig om ord mot ord och bristfällig eller ingen teknisk bevisning. Ibland hörs åsikter om att beviskravet bör sänkas eller att bevisbördan bör ändras för att underlätta bevissvårigheterna för åklagaren, men än så länge har det avfärdats med hänvisning till grundläggande processrättsprinciper vid brottmål såsom ex. oskyldighetspresumtionen.

Enligt 6 kap 1 § BrB utgörs våldtäkt, kort sagt, av tvång till samlag eller annan sexuell handling jämförlig med samlag genom antingen våld eller hot om våld, eller otillbörligt utnyttjande av en person i en särskilt utsatt situation. Kravet på våld har ändrats över tid till att idag vara relativt lågt, vilket gör att utevaron av kroppsliga åkommor inte betyder att rekvisitet inte har uppfyllts. Istället blir bevisfrågan ofta om samtycke förelegat och huruvida gärningsmannens uppsåt täcker frånvaron av samtycke.²⁷ Bevisningen utgörs därmed av målsägandens uttryck för

²³ SOU 1938:44 s. 377.

²⁴ Ekelöf, Edelstam, Heuman (2009) s. 26, 160; NJA II 1943 s. 444; SOU 1938:44 s. 377.

²⁵ SOU 1938:44 s. 377; Gregow, Torkel, SvJT 1996 s. 511.

²⁶ Ekelöf, Edelstam, Heuman (2009) s. 162.

²⁷ Sutorius, Helena, JT 1997-98 s. 1303-1304.

bristande samtycke,²⁸ ofta genom målsägandens utsaga tillsammans med eventuell stödbevisning.

2.3 Bevisvärdering i teorin

Eftersom värderingen är fri finns det ingen närmare anvisning till domarna för hur de ska gå tillväga, vilket kan skapa problem för kravet att de ska göra en objektiv bedömning. Schelin har i sin avhandling dock pekat på att man kan finna ledtrådar i lagen eller praxis för vad som kan påverka bevisvärdet, s.k. bevisvärderingsinstruktioner. Till exempel anges att möjligheterna i lagen att åberopa tidigare utsagor från protokollet vid avvikande uppgifter implicerar att förändringar i utsagor har betydelse för värdet.²⁹ Liknande implikationer anses finnas bl.a. i rättegångsbalken angående vittnets relation till parterna eller betydelsen av att vittnesmålet avges muntligen under huvudförhandling till skillnad från att åberopande av skriftlig vittnesutsaga.³⁰

I doktrin har gjorts försök att utarbeta modeller och teorier för hur en bevisvärdering bör gå till för att minimera det subjektiva godtycket och skapa en rättssäkerhet och struktur i bedömningen, men ingen av dem har vunnit mark i domstolar av olika skäl.³¹ Ekelöf har dock poängterat att kunskap och kännedom om dessa teorier kan vara en förtjänst i sig, även om de inte används i praktiken, därför att man får en kunskap om riskerna vid en bevisvärdering.³²

Trots kravet på objektivitet har erkännanden om viss subjektivitet i bedömningarna uttalats. Gregow medger att det antagligen inte finns någon domare som skulle avkunna en fällande dom om det inte finns en subjektiv övertygelse om den tilltalades skuld.³³ Lambertz har även uttalat att vid svåra gränsdragningar om huruvida beviskravet ska anses uppfyllt torde en

²⁸ Sutorius, Helena, JT 1997-98 s. 1304; Sutorius, Helena, Kaldal, Anna, *Bevisprövning vid sexualbrott* (2003) s. 171.

²⁹ Schelin (2007) s. 25; 36 kap. 16 § RB.

³⁰ 36 kap. 10 § RB; 37 kap. 3 § RB; 35 kap. 14 § RB.

³¹ Ekelöf, Edelstam, Heuman (2009) s. 160; Lambertz, Göran, SvJT 2009 s. 1.

³² Ekelöf, Edelstam, Heuman (2009) s. 163; Diesen, Christian, *Bevisprövning i brottmål* (1994) s. 33.

³³ Gregow, Torkel, SvJT 1996 s. 512.

subjektiv övertygelse avgöra.³⁴ Det kan, enligt Lambertz, endast vara tillåtligt om en övertygelse kan grundas på objektiva omständigheter efter en samvetsgrann prövning. Lagmannen Mikael Mellqvist menar att det ligger i domarnas mänsklighet att ett visst mått av subjektivitet får betydelse vid rättegångar och att det i domstolens vardag görs reflexmässiga och ostrukturerade bedömningar av parterna.³⁵

Vid en bevisvärdering tolkar domarna bevisen utifrån allmänna erfarenhetssatser, det vill säga allmän kunskap, livserfarenhet, sunt förnuft och föreställningar om relevanta samband. Exempelvis är faktorer som indikerar vad som *normalt sett* utgör en sann eller falsk utsaga erfarenhetssatser. Huruvida utsagan i fråga tillhör normalfallet och erfarenhetssatsen därmed är tillämplig måste dock avgöras i det enskilda fallet.³⁶

Innan domstolen kommer fram till att bevisens styrka är tillräckligt för en fällande dom bör de kontrollera styrkan mot hypotetiska friande alternativ.³⁷ Om dessa kan elimineras och åklagarens gärningsbeskrivning är tillräckligt bevisat i sig så kan den tilltalade fällas.³⁸ Prövningens omfattning hänger samman med rättens något relativa utredningsskyldighet. Detta innebär även att rätten ex officio ska ombesörja att de under rättegången får tillräckligt material för att kunna pröva alternativa hypoteser oavsett om den tilltalade kommer med egna alternativ eller inte.³⁹

2.4 Utsageanalyser i teorin

En utsageanalys utgörs av två typer av bedömningar. En, mer intuitiv och omedelbar, trovärdighetsbedömning som hänför sig till personens allmänna intryck utifrån kroppsliga och personliga intryck, samt en tillförlitlighetsbedömning av utsagans uppgifter jämförda med övrig

³⁴ Lambertz, Göran, SvJT 2009 s. 8.

³⁵ Mellqvist, Mikael, SvJT 2013 s. 755, 757.

³⁶ Schelin (2007) s. 49-51.

³⁷ Schelin (2007) s. 60; Lambertz, Göran SvJT 2009 s. 6.

³⁸ Diesen (1994) s. 15, 0.

³⁹ Schelin (2007) s. 62.

bevisning i målet.⁴⁰ En del jurister missar denna uppdelning och gör istället bedömningen att en trovärdig person per automatik lämnar tillförlitliga uppgifter. Trovärdighet kan bedömas utifrån ex. motivbild, emotionella uttryck, kroppsspråk, påverkbarhet, benägenhet att överdriva eller undvika frågor eller utlämnande av ofördelaktig information. Trovärdighet är mer subjektivt och svårbedömt, eftersom många av faktorerna varierar för olika individer och framförallt situationer samtidigt som avvikelser kan ha naturliga förklaringar. Därför bör trovärdighetsbedömningen inte användas till annat än utgångspunkt för fortsatt utredning under huvudförhandlingen och som ledning i tillförlitlighetsbedömningen. Vid en tillförlitlighetsbedömning delar man upp utsagans uppgifter och jämför dem med s.k. realitetskriterier såsom detaljrikedom, konstans, eller individualitet, för att avgöra vad som kan bedömas utgöra det verkliga händelseförloppet. Även här är det viktigt att vara medveten om att kriterierna inte ger ett exakt svar utan ger endast grund för en djupare analys, varvid en utsagas brist på detaljer eller konstans kan ha rimliga förklaringar och till och med styrka en utsaga.⁴¹

HD har uttalat i NJA 2009 s. 447 I att det för fällande dom inte är tillräckligt att målsägandens utsaga bedöms mer trovärdig än den tilltalades, utan bör åtminstone stämma överens med stödbevisning i målet. Stödbevisning kan utgöras av läkarutlåtande om skador, teknisk bevisning eller uttalanden om målsägandens hälsotillstånd eller beteende.⁴² Enligt justitierådet Bo Svensson bör det i regel krävas stödbevisning för att en målsägandeutsaga ska kunna leda till fällande dom.⁴³ Enligt Lambertz finns en tendens att utsageanalysen är otillräcklig eftersom det tar emot att ifrågasätta personers hederlighet.⁴⁴ Jurister har även kritiserats för att ha en övertro på sin förmåga att utföra korrekta utsageanalyser.⁴⁵

⁴⁰ Bring, Thomas, Diesen, Christian, Schelin, Lena, Wilton, Alexandra, *Förhör* (1996) s. 338-339.

⁴¹ Bring, Diesen, Schelin, Wilton (1996) s. 375-377.

⁴² Schelin (2007) s. 40.

⁴³ Svensson, Bo, JT 2006-07 s. 383.

⁴⁴ Lambertz, Göran, SvJT 2009 s. 2.

⁴⁵ Bring, Diesen, Schelin, Wilton (1996) s. 310.

Inom vittnespsykologisk forskning har man funnit vissa skillnader i beteende mellan de som ljuger och de som talar sanning såsom att lögnare ofta repeterar enstaka ord eller har spänd röst, men det kan också vara en individuell egenskap.⁴⁶ Det har varit lättare att utröna falska lögnstereotyper såsom långa pauser och brist på ögonkontakt. Granhag m.fl. har funnit att människor har stereotypa och felaktiga föreställningar om lögnares beteende och dessa föreställningar återkommer även i domstolar. De anser även att det är svårt att rätta till felaktiga föreställningar, men att ett sätt att förbättra sin förmåga att upptäcka lögner är att bli medveten om sina brister och få återkoppling på beslut.⁴⁷ Bedömningen av utsagor har enligt forskning blivit mycket säkrare med hjälp av strukturerade metoder med realitetskriterier för tillförlitlighet.⁴⁸

Vid en utsageanalys kan det vara viktigt att veta vilka faktorer som kan påverka en utsaga utan att målsäganden medvetet ljuger. Fel kan uppkomma på någon av nivåerna i utsagans beviskedja. Ett brottsoffers beviskedja består vanligtvis av själva händelsen, upplevelse av händelsen, tolkning av händelsen, minnesbild av händelsen, utsagan, och slutligen vad som menats med utsagan.⁴⁹ Felaktiga minnesbilder kan skapas genom att man omedvetet fyller ut luckor i händelsen och drar slutsatser för att händelseförloppet ska bli logiskt, eller att vi tolkar in efterföljande information och reaktioner, exempel vid förhör, i det riktiga händelseförloppet.⁵⁰ Andra felkällor inom denna beviskedja kan bestå av synvillor, försämrad uppfattningsförmåga till följd av exempelvis rädsla, samt efterföljande information som påverkar minnesbilden. Även om en person verkar sanningsenlig och trovärdig behöver alltså inte uppgifterna vara tillförlitliga.

Även vid domstolens tolkning och bedömning av utsagan finns möjliga felkällor. Vid bearbetning av information gör man det generellt

⁴⁶ Granhag, Pär Anders, Strömwall, Leif A, Hartwig, Maria, *Lögnarens kroppsspråk: Myter och fakta*. I: Wiklund, Nils & Sjöström, Ulla, *Svensk Vittnespsykologi – Utsagepsykologi i teori och praktik*, Lund 2005 s. 295-296.

⁴⁷ Granhag, Strömwall, Hartwig (2005) s. 305-307.

⁴⁸ Schelin (2007) s. 182-183.

⁴⁹ Schelin (2007) s. 104-105.

⁵⁰ Bring, Diesen, Schelin, Wilton (1996) s. 297, 301.

antingen systematiskt eller med hjälp av förenklade tumregler s.k. heuristiker.⁵¹ Vanliga sådana heuristiker är föreställningen om att människor ofta talar sanning, lättillgänglig information är mer övertygande, en persons trovärdighet påverkar uppgifternas tillförlitlighet, viljan att hålla fast vid sitt första beslut eller intryck samt att en person betar sig enligt vad som anses vara normalt för den samhällsgrupp den tillhör. I vardagslivet använder vi oss ofta av dessa tumregler då det ska gå snabbt, men vid en bevisvärdering är systematisk bearbetning viktigt eftersom det då sker mer grundligt, rationellt och analytiskt. Beslutet mellan bearbetningssättet sker dock ofta snabbt och omedvetet.⁵²

Gregows metod för att analysera en utsaga utgår från delfrågor angående både personens trovärdighet och uppgifternas tillförlitlighet som sedan vägs samman i en helhetsbedömning. Enligt Gregow är det i domstolar vanligt att lägga vikt vid huruvida målsäganden lämnar likartade uppgifter vid skilda tillfällen, om denne lämnat oriktiga eller orimliga uppgifter, om uppgifterna om övergreppet framstår som sannolika med hänsyn till ex. detaljriktighet i beskrivningen, huruvida målsäganden har motiv till att fabulera en historia, vilket intryck målsäganden inger vid förhöret, personliga egenskaper, agerande vid övergreppet och tiden efter och huruvida uppgifterna stöds av annan bevisning. Det har även begrundats att det finns anledning att ifrågasätta varför en målsägande plötsligt får tillbaka minnen om övergrepp långt efter det inträffat, samtidigt som han anser att den stora påfrestningen som en rättegång innebär talar för att en målsägande inte skulle ljuga.⁵³

I ett rättsfall från HD har följande uttalats om kriterier för utsageanalys:

”Vid bedömningen av utsagan finns det ofta anledning att lägga vikt främst vid sådana faktorer som avser innehållet i berättelsen som sådan, exempelvis i vad man den är klar, lång, levande, logisk, rik på detaljer, påvisat sanningsenlig i viktiga enskildheter samt fri från felaktigheter, motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, konstansbrister, dåligt sammanhang eller tvekan i avgörande delar. Däremot ställer det sig många gånger svårt att bedöma utsagan med

⁵¹ Schelin (2007) s. 153.

⁵² Schelin (2007) s. 153-157.

⁵³ Gregow, Torkel, SvJT 1996 s. 517-520.

ledning av det allmänna intryck som målsäganden ger eller av icke-verbala faktorer i övrigt.”⁵⁴

2.5 Utsageanalys i praxis

2.5.1 B515-12

2.5.1.1 Bakgrund och bevisning

Händelsen ifråga utspelade sig under en affärsresa, då målsäganden, den tilltalade och ett fyrtiotal kollegor hade varit på middag och därefter gick till en nattklubb. På nattklubben hamnade målsäganden och den tilltalade bakom några skärmar vid toaletterna varvid en sexuell handling utförts. Vad som hände och vem som var initiativtagare är tvistigt i fallet. Målsäganden lämnade därefter nattklubben med en annan kollega och hade även samlag med denne. Den tilltalade gick hem från nattklubben själv. När målsäganden kom hem från resan hade hon samlag med sin pojkvän. Dagen därefter polisanmälde hon och gick till läkaren.

Bevisningen i tingsrätten utgörs av målsäganden och den tilltalades utsagor och vittnesförhör med sju kollegor, målsägandens chef och företagets VD samt en polisassistent. Vittnena berättar om den aktuella kvällen och om målsäganden och den tilltalades beteende efteråt, men ingen har sett den sexuella handlingen. Som skriftlig bevisning används rättsintyg om målsägandens blåmärken och brist på gynekologiska skador, journalanteckningar från sjukvården och psykolog, sakkunnigutlåtande från SKL om DNA och spermaspår, och fotografier. I hovrätten vittnade målsägandens pojkvän om målsägandens beteende och berättelse om händelsen efter hemkomsten från resan. Den tilltalades fru vittnade om dennes beteende efter hemkomsten samt dennes fysiska hinder. Sven-Åke Christiansson vittnade som sakkunnig psykolog om minnesproblematik.

2.5.1.2 Domstolarnas utsageanalys

Tingsrätten börjar med att bedöma utsagan som klar, lång, levande, logisk och detaljrik. Den konstaterar att målsäganden visserligen var berusad och att hon agerat något märkligt, men att hennes beteende inte behöver vara

⁵⁴ cit. NJA 2010 s. 671, notera att Gregow deltog som justitieråd i fallet.

avvikande samt att avvikande beteende ändå inte automatiskt medför att berättelsen är osannolik. Den menar att, enligt minnesforskning, kan en alltför konstant berättelse istället tyda på att den skulle vara inlärd. Pauserna i berättelsen anses naturliga vid beskrivande av en svår händelse i en svår situation och hon har lyckats svara på många ingående frågor vilket få brottsoffer klarar. Det konstateras att det inte finns några väsentliga felaktigheter, motsägelser, överdrifter eller svårförklarliga moment. Inte heller finns någon tvekan i avgörande delar, brist på konstans eller dåligt sammanband i berättelsen. De finner inga motiv för falsk anklagan och berättelsen får stöd av vittnesutsagor om tiden nära händelsen och bevisning om skador. Den tilltalades uppgifter anses mindre trovärdig och robust. Sammanfattningsvis anser tingsrätten att bevisningen är tillräcklig för fällande dom.

Hovrätten börjar med att poängtera att avgörande för fallet är trovärdigheten och tillförlitligheten i målsägandens uppgifter. Den menar att utsagan är sammanhängande, detaljerad och saklig samt att den framstår som självupplevd och det finns inga motiv för målsäganden att utsätta den tilltalade för falska beskyllningar. Den noterar att målsäganden varit konstant i sina uttalanden och att de mindre avvikelserna som funnits har haft godtagbara förklaringar samt att det inte finns någon egentlig normal reaktion på en sådan händelse. Det anses inte finnas någon rimlig alternativ förklaring för skadorna. Den tilltalades version ger inte heller någon förklaring till skadorna. Hovrätten anser även att målsägandens berättelse får stöd av övrig bevisning genom att vittnen kan berätta om hennes sinnesstämning efter händelsen samt hennes utpekanden av den tilltalade och uttalanden om händelsen. Hovrätten fastställer tingsrättens domslut angående skuldansvar.

2.5.1.3 Jämförelse med forskning.

Enligt lögnforskning har det konstaterats att berättelsens längd, klarhet och levande moment kan utgöra indikatorer för tillförlitlighet, troligtvis därför att en längre och skarpare och levande berättelse utgör fler möjligheter för felaktigheter, motsägelser eller svårförklarliga moment. Problemet med längdkriteriet är bedömningen av hur lång en berättelse bör vara, då det är

relativt.⁵⁵ Detaljrikedom har fått starkast stöd som realitetskriterium i forskningen, framförallt vid ett högt antal detaljer som skapar en komplett utsaga.⁵⁶ Christiansson har dock varnat för att tillmäta detaljrikedom för högt värde samt att avfärda en detaljfattig berättelse för snabbt. Fördelen med en detaljrik berättelse är enligt honom främst att man kan kontrollera detaljerna och inte att en detaljerad berättelse i sig är en indikator för en sann berättelse.⁵⁷ Ibland kan man dock luras att tro att en berättelse är detaljrik trots att den med hänsyn till sin längd inte innehåller många detaljer per ord, därför är det bra att komplettera med längdkriteriet. Det finns en risk för att man tillmäter detaljrikedom och en levande utsaga för stor tillförlitlighet då man blir mer berörd.⁵⁸ Det har också betydelse vilka detaljer som avges. Vid en traumatisk upplevelse, såsom våldtäkt, har man ofta starka minnesbilder av centrala detaljer på bekostnad av de perifera detaljerna. En verklig berättelse innehåller ofta en blandning av detaljer om händelseförloppet sammanblandat med utsagepersonens upplevelse av händelsen vilket gör berättelsen individuell och levande, eftersom denne har svårt att skilja dem åt. En person som lämnat en oriktig berättelse kan visserligen återge detaljer, men då ofta irrelevanta sådana som kan stödjas av annan bevisning, för att söka styrka sin berättelse eller för att undvika svåra frågor. Irrelevanta detaljer kan också lämnas vid berättande om ett svårt eller känslösamt ämne för att få tid att vänja sig.⁵⁹

Vid användning av konstanskriteriet bör man ta hänsyn till hur utsagans beviskedja och dess felkällor såsom förhörspåverkan. Konstans vid de centrala delarna av händelsen kan tyda på en sann berättelse, men en sann historia har också en tendens att växa och fördjupas med tiden.⁶⁰ Därför kan det vara viktigt att ifrågasätta varför en historia förändras vid olika tillfällen. Det kan också finnas en risk för att målsäganden, av rädsla för att inte bli trodd, håller sig till vad som sagts tidigare.⁶¹

⁵⁵ Schelin (2007) s. 185-186.

⁵⁶ Schelin (2007) s. 187.

⁵⁷ Christiansson, Sven, Ehrenkrona, Marika, *Psykologi och bevisvärdering – myter om trovärdighet och tillförlitlighet* (2011) s. 70.

⁵⁸ Schelin (2007) s. 187-188.

⁵⁹ Bring, Diesen, Schelin, Wilton (1996) s. 297-298, 366-370, 414.

⁶⁰ Schelin (2007) s. 189.

⁶¹ Kaldal, Anna, Lainpelto, Katrin, JT 2009-10 s. 100.

Avsaknad av svårförklarliga moment anses inte vara ett tecken på en sann utsaga utan endast att den inte har moment som talar för att den är falsk. Om utsagan innehåller svårförklarliga moment bör det inte avfärdas omedelbart, utan man bör försöka utreda anledningen till det då det kan finnas en rimlig förklaring såsom språkbrist eller missuppfattning. Domstolen bör dock vara noga med att förklaringar inte styrker utsagan utan endast neutraliserar en brist.⁶²

Domstolen har ansett att målsägandens pauser i berättandet verkar vara naturliga för utsagan. I forskningen visas också att det är svårt att använda pauser som realitetskriterium, då det beror på individuella egenskaper hos personen. Tingsrätten och hovrätten anser även det som positivt att berättelsen är sammanhängande och har ett samband. Kriteriets relevans beror på vilken betydelse man ger de två orden, som jag har tolkat som varandras synonymer. En sann berättelse berättas sällan i kronologisk ordning men kan ändå vara logisk, medan det däremot för en berättare av en påhittad berättelse är svårt att inte berätta i en kronologisk ordning. Att en berättelse är kronologisk säger alltså ingenting om sanningshalten, men om domstolen syftar på en berättelses logik och följdriktighet har det viss relevans.⁶³

Hovrätten har beskrivit målsägandens berättelse som att den framstår som självupplevd vilket är ett svårdefinierat begrepp. Troligtvis hänför det sig till det helhetsintryck som målsäganden ingivit vid berättandet av utsagan. Detta anses vara en mycket komplex bedömning, framförallt då man i domstol inte har tillgång till information om hur personen betar sig i en normalsituation, och bedömningen görs ofta genom omedvetna processer.⁶⁴

Angående stödbevisning ifrågasätts det inte i större grad enligt forskningen, men stödbevisningens värde beror såklart på hur oberoende den kan anses vara i relation till varandra målsägandens utsaga.⁶⁵ Enligt forskning stöds både hovrättens och tingsrättens uttalande om att

⁶² Schelin (2007) s. 191-192

⁶³ Schelin (2007) s. 186-187, 196.

⁶⁴ Schelin (2007) s. 205.

⁶⁵ Schelin (2007) s. 207.

målsägandens märkliga beteende inte kan tas som intäkt för trovärdigheten eftersom offer agerar olika.⁶⁶

En analys av utsagepersonens motiv i sammanhanget är viktigt, inte bara utifrån att en person med hämndbegär har anledning att falskeligen anklaga någon, utan utifrån att man även tolkar information i enlighet med fördomar och egna önskningar. Motivbild är ett exempel på hur trovärdighetsbedömningen kan vara situationsbetingad. Som motiv räknas inte bara personlig vinning utan också personliga egenskaper såsom lättfärdighet eller aggressivitet. Efter en bedömning om motivbild kan man lättare upptäcka en benägenhet att överdriva i en viss riktning.⁶⁷

I hovrätten anges uttryckligen att de har reflekterat över friande alternativ till målsägandens skador. Generellt är det, enligt mig, i övrigt svårt att uttyda reflektioner över alternativa hypoteser, vilket gör det svårt att avgöra huruvida hypotesprövningen brister eller om den bara inte finns med i domskälen. I slutet av tingsrättens domskäl verkar det dock som att de väger målsägandens utsaga mot den tilltalades och bedömer att målsägandens berättelse är mer trovärdig och därför ska målsägandens version anses vara den verkliga. Detta kan kritiseras då det kan tolkas som att en utsaga antingen är trovärdig i sin helhet eller inte alls, vilket inte alltid är fallet. Som nämnts ovan kan en utsaga, till följd av minnesproblematik, skam eller andra anledningar variera i sanningsenlighet. Det verkar även som att tingsrätten endast använder den tilltalades version som alternativ till åtalet, vilket inte uppfyller krav på uppställande av alternativa hypoteser och principen om att den tilltalade inte behöver bevisa sin oskuld.

2.5.2 B4183-11

2.5.2.1 Bakgrund och bevisning

Händelsen inträffade en natt då målsäganden sov över hos sin nära vän E och dennes familj. Målsäganden sov i en dubbelsäng med E och E:s dotter medan E:s sambo, tillika den tilltalade, var på fest. Målsäganden vaknade av att den tilltalade utförde en sexuell handling på henne. Målsäganden låtsades

⁶⁶ Schelin (2007) s. 209.

⁶⁷ Bring, Diesen, Schelin, Wilton (1996) s. 343-344.

först som ingenting i förhoppning om att den tilltalade då skulle upphöra med beteendet. När han inte slutade spjånade hon emot och efter ett tag gick den tilltalade ut från rummet och somnade på soffan i ett annat rum. Målsäganden ringde då sin väninna och berättade vad som hade hänt. Väninnan rådde målsäganden att ringa sin terapeut, vilket målsäganden också gjorde samma morgon och var då mycket ledsen och upprörd. Senare på morgonen pratade målsäganden med paret om händelsen. I målet framkommer att målsäganden har en borderline-personlighetsstörning sen tidigare och den har förvärrats efter händelsen.

Bevisningen i målet utgjordes av målsäganden och den tilltalades utsagor, vittnesförhör av målsägandens terapeut, målsägandens vän och den tilltalades sambo (tillika målsägandens vän) samt journalanteckning av målsägandens terapeut och facebookmeddelanden mellan målsäganden och E.

2.5.2.2 Domstolarnas utsageanalys

Tingsrätten anser att målsägandens berättelse är utförlig, levande, detaljerad och övervägande sammanhängande och följdriktig. Uppgifterna får även stöd av vittnesmålen och journalanteckningen och berättelsen anses i sin helhet vara trovärdig och målsäganden anses inte ha något motiv till falsk anklagan eftersom en anmälan skulle förstöra relationen med paret. Däremot bedöms facebookmeddelandena vinklade utan närmare förklaring om varför, men med hänvisning till att de skrevs bara några dagar innan polisanmälan.

Att målsäganden ringde till sin vän och sin terapeut med en gång och då var mycket ledsen och upprörd anses styrka berättelsen fr.a. då hon lämnat samma uppgifter till dem som till rätten. Det anses också styrka målsägandens berättelse att hon pratat med paret om händelsen samma morgon samt att parets berättelse innan och efter händelsen stämmer överens med målsägandens berättelse. Tingsrätten anser att mycket talar för att målsäganden talar sanning. Det finns dock tvivel rörande varför hon inte väckte E eller varför E inte vaknade självmant. Förklaringen att målsäganden inte ville väcka barnen i samma rum anses godtagbar, men inte tillräckligt för att utesluta allt rimligt tvivel när åtalet i slutändan uteslutande vilar på målsägandens uppgifter om vad som hänt (övrig bevisning består av

återgivningar av målsägandens upplevelse). Därmed frikändes den tilltalade i tingsrätten.

Hovrätten anser att målsäganden har lämnat uppgifterna på ett trovärdigt sätt och att berättelsen är sannolik och uppgifterna tillförlitliga. Att vittnesmålen innehåller detaljer om händelsen som stämmer med målsägandens uttalanden i tingsrätten anses positivt då det visar på berättelsens konstans. Det finns heller inget motiv för målsäganden att beskylla den tilltalade för något som inte hänt.

Även hovrätten anser det märkligt att E inte blivit väckt eller vaknat, men eftersom målsäganden inte gjort gällande att det förekom några våldsamma rörelser och hon givit rimliga och godtagbara förklaringar anses tvivlen neutraliserade. De för även ett resonemang om varför målsäganden inte anmälde med en gång, men anser att det inte bör påverka hennes trovärdighet eftersom hennes förklaringar om rädsla att förstöra relationen till paret och familjens senare uppmaningar att anmäla anses rimliga. Hovrätten dömer den tilltalade i enlighet med åtalet och målsägandens utsaga för våldtäkt.

2.5.2.3 Jämförelse med forskning

Domstolarna använder i detta fall många av de kriterier som användes i föregående fall, vilket tyder på en enhetlighet i praxis. Dessa kriterier kommer inte behandlas ytterligare i detta avsnitt. Det är dock värt att anmärka att även i detta fall anses målsägandens berättelse trovärdig och uppgifterna tillförlitliga i hovrätten vilket gör att berättelsen i sin helhet läggs till grund för åtalet. Detta har, som framförts i tidigare avsnitt, kritiserats i doktrin.

Som helhet bedöms uppgifterna som trovärdiga i tingsrätten. Dock anses målsäganden inte lämna en tillräckligt övertygande förklaring till det svårförklarliga momentet angående varför E inte blev väckt, vilket leder till att tingsrätten tvivlar på tillförlitligheten i målsägandens uppgifter. Eftersom övrig bevisning, muntlig såväl som skriftlig, närmast är en reflektion av målsägandens uppgifter anser tingsrätten inte att åtalet kan styrkas. När svårförklarliga moment inte kan ges en rimlig förklaring anses det enligt

forskning utgöra motsatsen av ett stödbevis.⁶⁸ I ett fall med tunn bevisning kan ett svårförklarligt moment därmed leda till ogillande av åtal. Hovrätten anser däremot att målsägandens förklaringar, både angående varför E inte vaknade och den sena polisanmälan, är tillräckligt godtagbara och rimliga för att uppnå beviskravet för fällande dom.

⁶⁸ Schelin (2007) s. 191.

3 Engelsk rätt

3.1 Processrätt

3.1.1 Allmän processrätt och bevisning

Englands processrätt skiljer sig från den svenska på flera sätt, framförallt då det är ett common law-land och de använder sig av legal bevisprövning och, i vissa rättegångar, jury. Samtidigt försäkras vissa gemensamma grundstenar genom att även de är medlemmar i Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna samt EU och därmed måste uppfylla kraven på en rättvis rättegång. Efter ratificeringen av Europakonventionen har ändringar gjorts inom just bevisprövningen för att följa konventionen.⁶⁹ England använder sig av till synes samma definition av beviskrav i brottmål som svensk rätt, nämligen ”beyond reasonable doubt”, eller domarens förklaring till juryn att de, för fällande dom, ska vara säkra på den tilltalades skuld.⁷⁰ Likheten mellan England och Sverige angående beviskravet och dess innebörd framgår ännu starkare genom att Lambertz och Diesen använt en engelsk domares definition för att beskriva betydelsen av det svenska beviskravet.⁷¹

Vid beskrivning av den svenska rätten behandlades domstolens utredningsskyldighet angående bl.a. uppfyllande av bevisbörda. Den svenska domstolens utredningsskyldighet är ett uttryck för att vi i Sverige har en mer inkvisitorisk domstol vilket innebär att domaren har en mer aktiv roll. England har istället en mer kontradiktorisk domstol där parterna får större ansvar för processen medan domaren är mer passiv, med hänsyn till att en aktiv domare kan uppfattas som partisk och påverka juryns inställning.⁷² Domarens passivitet är inte absolut utan domaren har möjlighet att kalla och ställa frågor till vittnen, men det ska användas med restriktivitet, och i princip endast för att försäkra en rättvis rättegång.⁷³

⁶⁹ Andrews, John A, Hirst, Michael, *Andrews & Hirst on criminal evidence - forth edition* (2001) s. 4.

⁷⁰ Andrews, Hirst (2001) s. 85.

⁷¹ Lambertz, Göran, SvJT 2009 s. 3 med hänvisningar.

⁷² Choo, Andrew L-T, *Evidence* (2012) s. 57-58, 65.

⁷³ Choo (2012) s. 65.

Bevis får endast användas i rättegången om de är relevanta för ett bevisfaktum eller som stödbevisning och om de är tillåtna⁷⁴ enligt någon av de omfattande exkluderingsreglerna.⁷⁵ Ett bevis är relevant om det gör bevisfaktumet det hänförs till mer troligt.⁷⁶ Bevis som i övrigt skulle vara tillåtet kan exkluderas med hänvisning till att det skulle göra rättegången orättvis, med undantag för om det är till den tilltalades försvar, eller om de skulle få en större innebörd för juryn än vad de borde juridiskt sett.⁷⁷ Bevis framtagna på olagligt sätt, hörsägen⁷⁸ eller bevis som hänför sig till en parts karaktärsdrag⁷⁹ utgör exempel på bevis som generellt sett inte är tillåtna, även om undantagsreglerna är mer eller mindre vidsträckta. Med hörsägen menas bevis angående en persons uttryck av fakta eller åsikt som inte görs muntligen vid rätten, enligt s. 115 (2) Criminal Justice Act 2003.

Anledningen till att hörsägensbevis inte är tillåtna är att uttalandena som det berättas om inte är yttrade under ed och det finns ingen möjlighet att göra en trovärdighetsbedömning eller korsförhöra det egentliga vittnet.⁸⁰ Juryn deltar inte vid prövning av bevisens tillåtlighet i rättegången.⁸¹

Bevisning som hänför sig till målsägandens dåliga karaktär är, liksom bevisning om den tilltalades dåliga karaktär, väl reglerad i engelsk rätt eftersom risken finns att juryn fäster större avseende vid det än de bör.⁸² Om karaktärsbevisningen har relevans för fallet är det enligt undantagen tillåtet. Bevisning om dålig karaktär kan exempelvis vara att personen har gjort falska anklagelser tidigare.

Juryns uppgift är att bedöma fakta, bl.a. bevisvärderingen, medan domaren avgör juridiska frågor såsom relevans och tillåtlighet av bevis och instruera juryn om den juridiska grunden för deras beslut samt ger en sammanfattning av fallets bevisning.⁸³ Exempelvis är det domaren som beskriver för juryn att det krävs uppsåt till gärningen för en fällande dom,

⁷⁴ Egen översättning av uttrycket ”admissible”.

⁷⁵ Choo (2012) s. 2.

⁷⁶ Choo (2012) s. 3.

⁷⁷ Andrews, Hirst (2001) s. 8-13, 31; Police and Criminal Evidence Act 1984 section 78.

⁷⁸ Egen översättning av uttrycket ”hearsay”.

⁷⁹ Egen översättning av uttrycket ”evidence on character”

⁸⁰ Choo (2012) s. 277.

⁸¹ Choo (2012) s. 10.

⁸² Choo (2012) s. 244; se även Criminal Justice Act 2003 section 100.

⁸³ Andrews, Hirst (2001) s. 17, 42.

varefter juryn avgör om uppsåt föreligger i det aktuella fallet. Jurysystemet anses vara anledningen till den utförliga regleringen av användbara bevis i en rättegång för att domaren ska kunna reglera kvaliteten på de bevis som ska bedömas av en icke-professionell jury.⁸⁴ Domaren är skyldig att stoppa rättegången om bevisningen är alldeles för svag för fällande dom, men om det avgörandet beror på vad man kommer fram till vid en bevisvärdering så är det upp till juryn att avgöra.⁸⁵ På samma vis är domaren skyldig att varna för om bevis som talar mot den tilltalade är svaga p.g.a. målsägandens motivbild, eller ge anvisningar om det finns alternativa förklaringar eller försvar.⁸⁶

Några av argumenten som har framförts för användning av jury i domstol är att de inte blir yrkesskadade och förhärdade utan kan döma i det aktuella fallet med nya ögon. Otillåten bevisning som kan påverka bedömningen kan hållas borta från juryn och individen blir dömd av sina likar och av en, förhoppningsvis, någorlunda representativ grupp för landets befolkning.⁸⁷

Juryn motiverar inte sina överväganden i några domskäl och det är inte tillåtet att fråga ut en jurymedlem om hur beslutsprocessen i ett verkligt fall gick till.⁸⁸ Vid utvärdering om hur juryn generellt resonerar får man därför använda sig av rättegångsspel vid vilka det är svårt att återskapa den speciella situation och allvar som annars uppstår vid en reell rättegång.⁸⁹

3.1.2 Särskilt om våldtäkt

Englands våldtäktslag skiljer sig från den svenska då de använder sig av samtyckelagstiftning med presumtion för att samtycke inte förelegat om vissa rekvisit är uppfyllda, exempelvis våld eller hot.⁹⁰ Enligt s. 1(1b)

⁸⁴ Andrews, Hirst (2001) s. 498.

⁸⁵ Ashworth, Andrew, Redmayne, Mike, *The criminal process – Third edition* (1998) s. 312.

⁸⁶ Andrews, Hirst (2001) s. 44-45.

⁸⁷ Ashworth, Redmayne (1998) s. 298-99.

⁸⁸ Ashworth, Redmayne (1998) s. 312; Choo (2012) s. 20; Contempt of Court Act 1981 section 8(1).

⁸⁹ Choo (2012) s. 20.

⁹⁰ Sexual Offences Act 2003 section 1, 74-76.

Sexual Offences Act 2003 krävs det, för att undgå ansvar, även att bristande uppsåt är rimligt med hänsyn till omständigheterna.

Enligt Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999 section 41 får man endast fråga en målsägande eller framföra bevisning i sexualbrottsfall om målsägandens sexuella beteende eller erfarenheter om man fått tillstånd av rätten.⁹¹ Detta tillstånd får inte ges om det kan antas att syftet är att minska målsägandens trovärdighet eller om det inte är relevant, men måste ges om det kan påverka domen och rättigheten till rättvis rättegång.⁹² I övrigt får tillstånd ges om bevisningen hänför sig till en relevant fråga som inte angår samtycke, eller om bevisningen hänför sig till fråga om samtycke och beteendet ligger nära i tid och rum, är likt beteendet vid det påstådda brottet på ett relevant sätt eller utgörs av motbevisning och inte går längre än nödvändigt. Effekten av denna reglering har blivit att stort fokus läggs på klassificeringen av huruvida ett beteende är sexuellt eller inte, vilket bör bedömas utifrån sunt förnuft. Regleringen har kritiserats av vissa jurister då den exkluderar bevisning om sexuell relation mellan den tilltalade och målsäganden, vilket dessa jurister anser vara av relevans för juryns förståelse av parternas relation.⁹³

3.2 Förhör av målsäganden

Målsäganden vittnar under ed, till skillnad från svensk rätt, och är därmed skyldig att svara på frågor sanningsenligt.⁹⁴ Vid inledandet av förhöret, då åklagaren leder förhöret, får som huvudregel inga ledande frågor ställas eller frågor som hänför sig till målsägandens trovärdighet.⁹⁵ Detta är däremot möjligt under försvarets förhör av målsäganden, korsförhöret. Då är det istället mycket vanligt att fokus ligger på just målsägandens trovärdighet tillsammans med ambitionen att styrka försvarets version av händelsen genom att lyfta fram stödbevis som motsäger målsäganden. Syftet med korsförhöret är att närmare granska utsagan och trovärdigheten, men kritiker

⁹¹ Choo (2012) s. 386.

⁹² Murphy, Peter, *Murphy on evidence* (2013) s. 212-219.

⁹³ Choo (2012) s. 387-388.

⁹⁴ Murphy (2013) s. 601.

⁹⁵ Choo (2012) s. 71, 79.

menar att det är troligt att det inte är falska vittnen som brister under granskningen utan nervösa vittnen, samt att de ledande frågorna snarare förvränger minnet än hjälper det. Om en fråga berör målsägandens trovärdighet är målsägandens svar som huvudregel slutligt, vilket innebär att försvaret inte får framföra motsägende bevis eller ställa följdfrågor.⁹⁶ Undantag utgörs exempelvis av bevis för tidigare inkonsekventa uttalanden, bevis för tidigare fällande domar eller bevis för motiv. För frågor som angår vittnets dåliga karaktär krävs tillstånd av rätten i enlighet med s. 100 Crimnal Justice Act 2003.

Tidigare uttalanden, vanligtvis utskrifter av polisförhör, används ofta av både åklagaren och försvaret för att antingen påminna målsäganden om händelsen eller påvisa att utsagan brister i konstans. Fördelar med detta har ansetts vara att förhöret inte blir en utvärdering av målsägandens minne utan fokus ligger på själva utsagan, medan nackdelen anses vara risken att felaktigheter i utsagan som avgetts tidigare upprepas vid domstolen.⁹⁷

⁹⁶ Choo (2012) s. 79, 81.

⁹⁷ Ashworth, Redmayne (1998) s. 100.

4 Analys och slutsats

Innan jag började mitt arbete hade jag föreställningen att det vid ord-mot-ord-situationer är svårt att uppnå beviskravet och därmed att det skulle finnas få fällande domar. Detta motbevisades under arbetets gång. Framförallt var det oväntat att fallet där våldtäkten begicks i hemmet och där bevisningen endast bestod av återgivelse av målsägandens historia ansågs uppfylla beviskravet för fällande dom. Inte ens den tilltalade hade något minne av vad som hade hänt. Jag har medvetet avhållit mig från en analys och granskning av hur högt värde som sätts på de olika kriterierna eller hur starkt sammanlagt värde på bevisningen som krävs för en fällande dom då det är ett mycket vanskligt projekt. Med hänsyn till definitionerna av beviskravet skulle jag dock tveka både en och två gånger samt granska möjliga friande alternativa händelseförlopp innan jag fattar beslut om att fälla en människa vid ord-mot-ord-situationer utan omfattande stödbevisning. Jag inser dock att önskan att försäkra mig om att fatta rätt beslut i denna grad kan ha mycket att göra med min ringa erfarenhet, och att det för en rutinerad domare, som är van vid beslutsfattande, troligtvis är lättare att slå klubban i bordet. Samtidigt är det viktigt att denna erfarenhet av att fatta beslut inte medför lättvindiga beslut där den rutinerade domaren inte tar sig tid att ompröva de uppfattningar som erfarenheten har medfört.

Efter att ha studerat både juristers och psykologers uttalanden om realitetskriterier för en sann och verklig utsaga får jag en känsla av att det finns viss samstämmighet doktrinerna emellan angående vilka kriterier som kan vara av relevans. I rättsfallen ser man även att domstolarna använder sig av psykologisk expertis för att göra bättre bedömningar. Det som fallerar i domstolarna, om man utgår från domskälen i hovrättsfallen ovan, är den djupare analys av kriterierna som anses vara ett viktigt steg i analysen. Istället kan man se att domstolarna nästan schablonartat utgår ifrån HD:s uttalande i rättsfallet från 2010 om relevanta kriterier utan att motivera varför de anser att berättelsens detaljrikedom eller brist på svårförklarliga moment medför att berättelsens uppgifter är tillförlitliga. Endast vissa

begrepp analyseras något djupare. Vid en sådan tillämpning av realitetskriterierna blir bedömningen av utsagan schablonmässig, och det blir lätt att sympatisera med de målsäganden som medvetet undanhåller information för att inte deras historia ska brista i exempelvis konstans. Om undanhållandet uppdagas i rätten riskerar målsäganden istället att inte verka trovärdig eftersom hen inte varit helt sanningsenlig och berättelsen lämnas i sin helhet utan avseende. En djupare analys av kriterierna är viktig inte bara för att rätt beslutsfattande i det aktuella fallet, men också för att allmänheten och potentiella målsäganden i andra rättsfall ska känna sig trygga i att berätta sin historia som denne har upplevt och kommer ihåg den utan att berättelsen ska passa in i mallen för en sann utsaga. Det är även intressant att man i Englands processrätt låter målsäganden läsa igenom förhörprotokollet innan rättegången för att rättegången inte ska fokusera på ett bra minne utan på själva händelsen. I svensk rätt framstår det tvärtom som att minnet är av yttersta relevans då mycket fokus läggs på att målsäganden ska vara konsekvent i sin berättelse och därmed komma ihåg händelseförloppet väl.

Framförallt blir den djupare analysen av kriterierna viktig när man beaktar de omedvetna processer som sker hos såväl brottsoffer och domare vilka påverkar avgivandet av utsagor respektive tolkandet av desamma. Brist på detaljer eller sammanhang kan bero på målsägandens perception av händelsen, och svårförklarliga moment kan bero på efterföljande konstruktioner av händelsen. På samma sätt kan logiska berättelser vara en följd av ett omedvetet försök att skapa logik i händelsen och alltså behöver det inte vara ett exakt återgivande av vad som egentligen hände. Realitetskriterierna behöver därför sättas i en större kontext för att de ska vara användbara.

Mellqvist uppger angående bevisvärdering att viss subjektivitet är oundviklig i bevisvärdering på grund av den mänskliga faktorn, vilket jag är benägen att hålla med om. Rättssystemets anspråk på absolut objektivitet kan göra större skada än nytta. En fördel med användandet av jury i det engelska rättssystemet är att man är medveten om deras subjektivitet och utvecklar systemet efter det. Kanske är det dags att erkänna att

beslutsfattarna inom det svenska rättssystemet inte är mer objektiva än dess mänskliga aktörer och lära oss arbeta utifrån den premissen. Används subjektivitet på rätt sätt, såsom Lambertz menar, baserat på objektiva grunder, behöver det inte innebära en kompromiss för rättssäkerheten. För det krävs, enligt mig, att man rannsakar sina och andras beslut och motiverar dessa väl, för att upptäcka och förhindra förhastade och fördomsfulla beslut grundade på bl.a. stereotyper. I tidigare avsnitt beskrevs hur vi människor använder oss av två sätt att bearbeta information, genom stereotypiska heuristiker eller systematiskt. Vid djupgående analys och välutvecklad motivering skulle man därmed kunna tvinga sig in i en systematisk bearbetning av informationen och undvika stereotyper.

Det har varit svårt att få ett fullgott underlag för hur domstolarna gått tillväga när de värderat målsägandens utsagor, vilket även har kommenterats i doktrin. Uttalanden, såsom att berättelsen framstår som självupplevd eller att berättelsen är levande, gör att det är svårt att veta vad domstolen utgår ifrån vid sin bedömning. Detta försvårar en granskning och öppnar upp för subjektivitet i domarna. Det är också svårt att avgöra hur mycket av resonemanget vid överläggningen som faktiskt dokumenteras i domskälen. I tidigare avsnitt har prövningen av alternativa hypoteser ifrågasatts, men det är mycket möjligt att domstolarna i överläggningen fullgör en sådan prövning utan att det dokumenteras. Båda förklaringarna kan dock kritiseras antingen för att inte uppfylla utredningsskyldigheten eller för att försvåra granskning av domstolsprövningen och möjliggöra ökad subjektivitet och godtycke i prövningen. Uppfyllande av utredningsskyldigheten är mycket viktig för försäkringen om rättssäkerheten samt principen att den tilltalade inte ska behöva bevisa sin oskuld vilket följer av oskyldighetspresumtionen. Dokumentering av motiveringen är även den viktig, vilket har betonats både i förarbeten och doktrin, och jag anser att en mer detaljerad motivering är att föredra. På det sättet tvingas inslaget av subjektivitet fram i offentlighetens ljus, vilket kan förhindra irrelevanta motiveringar och möjliggör ifrågasättande av fördomar och stereotyper så att allas likhet inför lagen kan säkras. Psykologen Granhag hävdar att återkoppling är viktig för att komma tillrätta med felaktiga lögnstereotyper, vilket är svårt att realisera vid

rättegångar. Kanske kunde offentlighetens kritik och insyn vara en alternativ väg för återkoppling och tillrättaläggande av felaktiga resonemang.

I svensk rätt är exklusionen av bevis mycket restriktiv. Istället bör domstolen ge bevis av tvivelaktig karaktär eller innehåll ett lägre bevisvärde. Samtidigt visas att bevisvärdering har ett visst inslag av subjektivitet och omedvetna psykologiska processer som kan ge sådan bevisning högre värde än det bör. Härvid är Englands modell intressant då juryn som gör bevisprövningen inte får ta del av otillåten bevisning och därmed får liknande otillåten bevisning inte någon omedveten påverkan. Detta är ett exempel på Englands erkännande av bevisvärderarnas, d.v.s. juryns, subjektivitet och hur deras processrätt anpassas för att reglera denna subjektivitet. Risker med ett sådant system är att bevisreglerna utformas på ett sätt som får ett oönskat resultat i praktiken, jämför kritiken mot den engelska regleringen av bevisning om sexuell erfarenhet där beteendet måste klassas som sexuellt för att vara otillåten. Ett annat möjligt utfall är att bevisvärderarna berövas de många små detaljerna som kan krävas för att avgöra ett fall med säkerhet. Fördelarna med ett sådant system, utöver omedveten övervärdering av bevisningen, är att målsäganden kan försäkras om att värderingen av dennes berättelse inte värderas annorlunda p.g.a. att försvaret smutskastat dennes person. Den tilltalade kan även dra nytta av motsvarande fördelar.

Vid våldtäktsrättegångar aktualiseras användning av mycket känslig bevisning vilket har startat debatter om smutskastning och om användning av bevisning om tidigare sexuell erfarenhet. Detta är numera reglerat i engelsk rätt, och i viss mån i svensk rätt genom möjlighet att avvisa rent förnedrande bevisning. Man kan möjligtvis diskutera sådan bevisnings relevans eller icke-relevans, men i de fall bevisningen faktiskt används är risken att domstolens olika erfarenhetssatser och personliga värderingar kan få genomslag i beslutsfattandet utöver bevisningens egentliga värde. Därför tror jag att det är extra viktigt att förklara hur man har använt och värderat bevisningen för att målsäganden och samhället ska försäkras om att bevisningen använts på ett legitimt sätt och inte fördömande.

Slutligen vill jag poängtera att processrätt ytterst handlar om intressekonflikter. Rättssäkerhet mot rättstrygghet. Dessutom är det en tid och resursfråga. Jag vill argumentera för djupare utsageanalyser och utförligare domskäl, men detta skulle antagligen ta både tid och pengar i anspråk. Frågan är om dessa åtgärder är värt kostnaderna. Min åsikt är att varje åtgärd som kan tillförsäkra att rättssystemet är rättssäkert samtidigt som det effektivt skyddar samhällets individer, där alla är lika inför lagen, är värt de extra kostnader det medför.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

SOU 1938:44, *Processlagsberedningens förslag till rättegångsbalk*

Litteratur

- Andrews, John A, Hirst, Michael, *Andrews & Hirst on criminal evidence - forth edition*, Bristol 2001
- Ashworth, Andrew, Redmayne, Mike, *The criminal process – Third edition*, Oxford 1998
- Bring, Thomas, Diesen, Christian, Schelin, Lena, Wilton, Alexandra, *Förhör*, Stockholm 1996
- Choo, Andrew L-T, *Evidence*, Oxford 2012
- Christianson, Sven-Åke, Ehrenkrona, Marika, *Psykologi och bevisvärdering – myter om trovärdighet och tillförlitlighet*, Stockholm 2011
- Diesen, Christian, *Bevisprövning i brottmål*, Stockholm 1994
- Diesen, Christian, ”Utom rimligt tvivel – om beviskrav och bevisvärdering i brottmål”. I: *Juristtidning* 1996-1997
- Diesen, Christian, ”Bevisvärdering och vittnespsykologisk utsageanalys – metodlikheter och metodskillnader”. I: *Juristtidning* 1999-2000
- Diesen, Christian, ”HD tillåter karaktärsbevisning”. I: *Juristtidning* 2008-2009
- Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, Heuman, Lars, *Rättegång fjärde häftet*, Stockholm 2009
- Granhag, Pär Anders, Strömwall, Leif A, Hartwig, Maria, *Lögnarens kroppsspråk: Myter och fakta*. I: Wiklund, Nils & Sjöström, Ulla, *Svensk Vittnespsykologi – Utsagepsykologi i teori och praktik*, Lund 2005
- Gregow, Torkel, ”Några synpunkter på frågn om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”. I: *Svensk Juristtidning* 1996
- Kaldal, Anna, Lainpelto, Katrin, ”Nya sexualbrottsprejudikat?”. I: *Juridisk Tidsskrift* 2009-2010

- Lambertz, Göran, "Kvalitetssäkring av bevisprövningen i brottmål". I: *Svensk Juristtidning* 2009
- Mellqvist, Mikael, "Om tro, tyckande och vetande Högsta domstolens värdering av utsagor". I: *Svensk Juristtidning* 2013
- Murphy, Peter, *Murphy on evidence*, Oxford 2013
- Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Stockholm 2007
- Sutorius, Helena, Kaldal, Anna, *Bevisprövning vid brottmål*, Stockholm 2003
- Sutorius, Helena, "Den rättsliga prövningen av våldtäkt och kvinnors sexuella självbestämmanderätt – reflektioner med anledning av en rättsfallskommentar". I: *Juristtidning* 1997-1998
- Svensson, Bo, "Felaktigt dömda – några synpunkter med anledning av en rapport från JK:s rättssäkerhetsprojekt". I: *Juristtidning* 2006-2007

Rättsfallsförteckning

Hovrätt

B4183-11

B515-12

Högsta domstolen

NJA II 1943 s. 451

NJA 2007 s. 547

NJA 2009 s. 447 I

NJA 2010 s. 671